

Za: Veće Interdisciplinarnih studija Univerziteta umetnosti u Beogradu

i

Senat Univerziteta umetnosti u Beogradu

Izveštaj Komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Vanja Milovanović

**ALTERNATIVNE
UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE:
SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE**

Komisija za procenu i odbranu doktorske disertacije Vanje Milovanović **ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE** na sastanku održanom 23. februara 2016.godine predložila je i tom prilikom usvojila izveštaj kojim se pozitivno ocenjuje doktorska disertacija Vanje Milovanović.

Izveštaj komisije sadrži: uvodno obrazloženje, biografske podatke o kandidatkinji, analizu disertacije, kritički uvid i ocenu rezultata doktorske disertacije, teza i ključak komisije.

Uvodno obrazloženje

Vanja Milovanović (Terzin) je studentkinja doktorskih studija na Studijskom programu za teoriju umetnosti i medija Interdisciplinarnih studija Univerziteta umetnosti u Beogradu. Kandidatkinja je prijavila doktorsku disertaciju maja 2013. godine. Tema doktorske disertacije **ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE** odobrena je na sednici Senata Univerziteta umetnosti održanom 27. juna 2013. godine. Za mentora je imenovan dr Miodrag Šuvaković tada redovni profesor Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu, sada redovni profesor Fakulteta za medije i komunikacije - Univerziteta Singidunum. Doktorska disertacija je završena i predata februara 2016. godine.

Članovi komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije postavljeni su odlukom Veća Interdisciplinarnih studija Univerziteta umetnosti u Beogradu 11. februara 2016: dr Milena Dragičević Šešić, redovni profesor - FDU; dr Miodrag Šuvaković, redovni profesor – FMK, Univerzitet Singidunum (mentor); dr Vesna Mikić, redovni profesor - FMU; dr Nikola Dedić, vanredni profesor - FMU; dr Ivana Medić, naučni saradnik - Muzikološki institut SANU.

Biografija kandidatkinje:

Vanja Milovanović (Terzin) je rođena u Beogradu 1984. godine. Diplomirala je na Odseku za muzikologiju i etnomuzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu 2010. Za diplomski rad *Romi kao metafora Balkana u operi „The Time of Gypsies“ Emira Kusturice* dobila je najvišu ocenu. Iste godine, upisala je doktorske studije Univerziteta umetnosti u Beogradu - studijski program za teoriju umetnosti i medija. Uporedo sa osnovnim studijama muzikologije, radila je kao saradnik u Muzičkoj omladini Beograda. Stupila je u stalni radni odnos u Muzičkoj omladini Beograda kao

urednik i organizator 2010. godine. Obavlja poslove, vezane za manifestaciju od posebnog značaja za Grad Beograd, Međunarodno takmičenje Muzičke omladine – Beograd od 2012. godine.

Kandidatkinja je objavila sledeće naučne radove:

- „*Nokturno* kao otisna tačka u stvaralaštvu Josipa Slavenskog“ (u: *Od Platona do Džona Zorna* (Muzikološke studije – zbornik radova), ur: dr Tijana Popović-Mladenović i dr Ivana Perković-Radak, Sveska 1, Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 2008, 95–110. ISBN 978-86-83745-96-8;
- „Preznačenje valcera u stvaralaštvu Morisa Ravela“ (u: *Od Platona do Džona Zorna* (Muzikološke studije – zbornik radova), ur: dr Tijana Popović-Mladenović i dr Ivana Perković-Radak, Sveska 1, Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 2008, 203–221. ISBN 978-86-83745-96-8;
- „Hrvatski umetnici u Srbiji tokom prve polovine XX veka“, u *Istorija umetnosti u Srbiji*, III tom: Moderna i modernizmi, ur. Miško Šuvaković, Beograd: OrionArt, Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti, 2014, 195–212. ISBN 978-86-6389-005-3 (OA);
- „Kritika ideološke konstrukcije identiteta socijalističke Jugoslavije u muzičkim video radovima *Venceremos (133)* i *Discipline* grupe Borghesia“, u: *Život umjetnosti: časopis za suvremena likovna zbivanja*, no.94, Zagreb, 2014, 76–85 . ISSN 0514-7794 (tiskano izdanje) ISSN-online 1849-2207 (časopis na Tompson listi - **M23**);
- „Istraživanje – Alternativa i njeno značenje u kontekstu poznog socijalizma Jugoslavije“, u: *AM Journal of Art and Media Studies*, broj 6, oktobar 2014, Beograd: Orion Art, 73–80. ISSN 2217-9666, ISSN-online 2406-1654, (**M53**);
- „Rastko Močnik“, u: *Savremena marksistička teorija umetnosti*, ur: Sanela Nikolić, Nikola Dedić, Rade Pantić, Beograd: OrionArt, 2015, 400–412. ISBN 978-86-6389-002-0 (OA);
- „Opera *Karmen sa srećnim krajem* – Romi kao stvaralačka inspiracija Gorana Bregovića“ (u pripremi);

- *Arhitektura i alternativa*, pisan za Pojmovnik estetike arhitekture;
- *Arhitektura i industrija zabave*, pisan za Pojmovnik estetike arhitekture;
- *Kulturalna industrija i arhitektura*, pisan za Pojmovnik estetike arhitekture;
- *Muzička arhitektura*, pisan za Pojmovnik estetike arhitekture;
- *Opera i arhitektura*, pisan za Pojmovnik estetike arhitekture.

ANALIZA DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija Vanje Milovanović **ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE** komponovana je sa uvodom u četiri dela sa apstraktom na srpskom i engleskom jeziku, spiskom literature i biografijom kandidatkinje. Doktorska disertacija je napisana fontom Times New Roman 12 sa standardnim proredom 1,5 na 219 strana.

U **Uvodu** (str. 6-14) je razvijena opšta analiza pojma alternative, konteksta pristupima razmatranja pojma alternative i istorijskim uslovima i okolnostima u kojima se alternativa pojavila u Socijalističkoj Jugoslaviji.

Prvi deo disertacije nosi naslov "Kontekst istraživanja" (str. 15-68). Strukturiran je u dva poglavlja "Slučaj konteksta socijalističke Jugoslavije" i "Slučaj diskursa socijalističke Jugoslavije". U prvom poglavlju je razvijena komparativna rasprava realnog i samoupravnog socijalizma, koncepta poznog socijalizma i postsocijalizma, karaktera tranzicijskog postsocijalizma te poznog socijalizma kao konteksta umetnosti. U drugom poglavlju je razvijena analiza konstrukcije diskursa o kulturalnom identitetu Jugoslavije, populističkog karaktera Jugoslavije, funkcija popularne culture u izvođenju identiteta i teorija hibridnih identiteta.

Drugi deo disertacije je naslovljen "Teorija alternative" (str. 69-131). Drugi deo disertacije čine pet poglavlja: "Močnikov koncept alternative", "Subjekt alternative", "Žižekov koncept ideologije", "Ideologija alternativne kulture" i "Instrument interpretacije u alternativnim praksama".

Treći deo doktorske disertacije je naslovljen "Analitika alternative" (str. 132-192). Kandidatkinja je razvila analitičke teorijske modele za interpretaciju jugoslovenske alternative koji su po poglavljima razmatrani: "Preterana identifikacija", "Identifikacija u polju ideologije", "Otvoreni identiteti potkultura" i "Identiteti simulakrumi popularne kulture".

Četvrti deo disertacije je zaključna sintetička rasprava iznesenih problemskih tema (str. 193-196).

Literaturu (str. 197-207) čine knjige i naučne studije na engleskom, srpskom i hrvatskom jeziku objavljene u štampanom obliku ili elektronski. Literaturu čini 216 bibliografskih i vebografskih jedinica.

Disertaciju dopunjavaju dva pregledna priloga.

Prilog 1: "Preterana identifikacija alternativnih konstrukcija", "Identifikacija u polju ideologije", "Otvoreni identiteti potkultura" i "Identiteti simulakrumi popularne kulture" sa tabelarnim pregledom muzičkih dela (str. 208- 16).

Prilog 2: dijagram koji prikazuje strukturalne odnose alternativne kulture i kontekstualnih okvira društva (str. 217).

Biografija i bibliografija kandidatkinje (str. 218-219).

KRITIČKI UVID I OCENA REZULTATA

Opšti pogled na doktorsku disertaciju

Doktorska disertacija kandidatkinje Vanje Milovanović **ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNOSOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE** je analitičko-sintetički interdisciplinarni naučni rad. Kandidatkinja je postavila izuzetno složenu i osetljivu raspravu odnosa političkog i kulturalnog sistema socijalističke Jugoslavije u poznom socijalizmu i ranom tranzicijskom postsocijalizmu u odnosu na pojmove alternativne kulture, umetnosti i muzike. Na interdisciplinarnan način su povezana istraživanja političkog karaktera, kulturalnih studija, studija alternativnih i popularnih kultura, te studija tranzicijske umetnosti. Kandidatkinja je ambiciozno postavila pojam alternative istražujući ga prema različitim istorijskim i aktuelnim interpretacijama (Močnik, Žižek, Gržinić, Šešić i dr).

Kandidatkinja je pokazala sposobnost analitičkog i sintetičkog komparativnog pristupa istorijskim i aktuelnim činjenicama o politici, kulturi, umetnosti i muzici u odnosu na lokalne i globalne političke promene. Pristup političkoj, kulturalnoj i umetničko-muzičkoj raspravi kraja socijalističke Jugoslavije je bio bitan studijski uzorak nužan za preispitivanje neposrednog kulturalnog nasleđa i njegove egzistencijalne dinamike. Kandidatkinja je pokazala neskrivenu nameru da konceptom alternative preispita unutrašnje i spoljašnje mehanizme raspada samoupravnog političkog sistema i njegove transformacije u liberalni tržišni sistem. Analize ideologije i identiteta u muzičkim i umetničkim materijalima su vodili ka argumentaciji njenih hipoteza.

Vanja Milovanović je doktorskom disertacijom analitički i sintetički postavila i razradila teorijske pristupe koji vode tumačenju neposredne političke, kulturalne i muzičko-umetničke realnosti tokom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka. Ona je na dobar način povezala pristupe istorije alternativne umetnosti i muzikologije sa teorijskim političkim i kulturalnim analizama i sintezama indeksiranog i tumačenog "alternativnog materijala".

Predmet i cilj doktorske disertacije

Predmeti doktorske disertacije sa predloženim naslovom ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNOSOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE su alternativne kulturalne i umetničke prakse, odnosno, kulturalni identiteti poznosocijalističke i postsocijalističke Jugoslavije. Kandidatkinja Vanja Milovanović je istražila i teorijski interpretirala izuzetno složenu umetničku, kulturalnu i društvenu situaciju od kraja osme do početka poslednje decenije dvadesetog veka. U naznačenom vremenskom okviru istražene i interpretirane su umetničke, kulturalne i društvene pojave poznog socijalizma i postsocijalizma. Kandidatkinja je, zatim, izvela istraživanja pojma i paradigme alternative u odnosu na pojam avangarde kao i dominantne kulture tog vremena. Ovaj zadatak je ostvarila primenom metodologije kulturalnih, balkanskih i postsocijalističkih studija i time problemski reflektovala ove teorije. Posebno je istražila i prezentovala mogućnosti postsocijalističkih studija kako su ih postavili i razvijali Rastko Močnik, Slavoj Žižek, Aleš Erjavec, Marina Gržinić, Milena Dragičević Šešić, Nikola Dedić i dr.

Predmet rasprave je odnos postsocijalizma, alternative i retroavangarde u odnosu na dominantnu kulturu i brojne kulturalne identitete te identiteske politike. Iz naznačene kritičke perspektive izdvojena je rasprava o odnosu ideoloških konstrukcija, društvenih manipulacija i umetničko-muzičke subverzije.

Centralni predmet disertacije je „alternativni identitet” kao subverzivni identitet u odnosu na dominantne kulturalne i društvene identitete poznog socijalizma i postsocijalizma u kontekstu Jugoslavije. Kandidatkinja je, zato, razmatrala probleme kulturalnog identiteta posredstvom kritičke rasprave o „ideologiji jugoslovenstva” u odnosu na „alternativni identitet”. Mapiranjem različitih kulturalnih identiteta ukazala je na identitete koji proizlaze iz odnosa razlike i odnosa sličnosti visoke i popularne kulture, te rodni politika u kontekstima totalizujuće društvene tranzicije.

Pažljivim čitanjem propozicija, koje je postavila kandidatkinja, zapaža se da je cilj njenog istraživanja i interpretacija "alternativnih identiteta" zasnivanje kritičke teorije specifično orijentisane na izuzetnosti jugoslovenske i postjugoslovenskih kultura u trenutku njihovog konfliktnog dovršenja. Time je postavljena autentična varijanta postsocijalističkih studija usmerenih na kontekst jugoslovenskih i postjugoslovenskih restrukturiranja odnosa kulturalnih margina i centara.

Polazne hipoteze doktorske disertacije

Polazna hipoteza doktorske disertacije Vanje Milovanović je zasnovana na poređenju avangarde i alternative. Dok su avangardne prakse bile odraz preispitivanja umetničke autonomije i formiranje veza između umetnosti i društva, alternativa je nastala na brisanju granica između političko-društvenog i kulturalnog konteksta.

Iz osnovne hipoteze su razvijane pomoćne hipoteze koje su doprinele usmeravanju naučnog istraživanja poznog socijalizma i postsocijalizma na prostorima druge tj. socijalističke Jugoslavije:

- uloga i funkcija alternativnog jezika u kulturalnim nivoima iskazivanja i njihovi pandani u umetničkim okvirima;
- alternativni identiteti su konstrukcije ideologije;
- alternativne kulturalne prakse služe društvu u borbi protiv postojećih društvenih okvira kao ideoloških izvedenosti;
- avangardne umetničke, ali i alternativne kulturalne prakse nastaju u/ i izražavaju se o/ kontekstu;
- alternativne kulturalne prakse nastaju iz konteksta i nestaju u društvenim promenama, budući da se alternativna izvođenja i konstrukcije ne mogu transformisati;
- alternativne prakse su one prakse koje kritički iznose stav o društvu;

- alternativa ruši postojeće (ideološke konstrukcije) i stvara prostor za nove ideološke obrasce;
- alternativa nikada nije potpuna, završena, dostignuta u iskazu o utopijskom projektu, stoga je ona primorana da se transformiše i interpelira u nove ideološke tokove;
- alternativa urušava samu sebe.

Kandidatkinja je u hipotezama izvela inovativne teorijske pretpostavke o karakteru i prirodi alternative u socijalističkim i postsocijalističkim istorijskim uslovima i okolnostima druge Jugoslavije. Alternativu je zamislila i teorijski konstruisala kao složen hibridni odnos umetničkih i kulturalnih praksi u odnosu na društvene ideologije i politike. Njene hipoteze, zato, ukazuju na nov uvid u odnose između umetnosti i društva, te na unutrašnje "politike" umetničkih alternativa prema kontekstima umetničke avangarde, popularne kulture i umetnosti, državnih aparata kulture i umetnosti itd.

Postavljene i diferencirane hipoteze su omogućile složen kritički orijentisan rad koji vodi ka novim uvidima kako o predmetu disertacije (alternativni identiteti) tako i o metodama na kojima se zasniva konkretna i apstraktna spoznaja predmeta disertacije (alternativni identiteti poznosocijalističke i postsocijalističke Jugoslavije).

Metode istraživanja

Kandidatkinja je postavila četiri teorijske metodološke osnove: 1) kritičko analitički metod izučavanja relevantne literature na razini teorija i na nivou studija slučaja; 2) intertekstualna i komparativna analiza teorijskih i umetničkih tekstova, zapravo, intertekstualna i komparativna analiza teorijskih diskursa i medijskih ili performerskih tekstova alternativnih umetničkih i kulturalnih praksi; 3) mapiranje i interdisciplinarno proučavanje hibridnih umetničkih produkcija u performansu, video umetnosti i muzici; 4) iz analitičkih obrada materijala izvedena je sinteza, a to znači teoretizacija studija slučaja

te njihovo povezivanje sa opštijim teorijskim konstruktima o odnosima politike, kulture, umetnosti i muzike u polju društvenih transformacija jednog metaprostora kakav je bila socijalistička Jugoslavija.

Kandidatkinja je postavila na jasan način osnovni metodološki okvir koji je tokom izvođenja disertacije povezan sa metametodološkim potencijalnostima kulturalnih studija, postkolonijalnih studija, balkanskih studija, studija postsocijalizma i studija popularne kulture. Reč je o specifičnim metodama: kontekstualne, tekstualne, medijske i ideološke analize pojmova i paradigmi alternative, identiteta, dominantne kulture, marginalnih kultura i avangarde.

Metodološki plan je postavljen i izveden na konzistentan i dosledan način.

Postignuti rezultati istraživanja

Ostvareni rezultati istraživanja, interpretacija i kritičkih rasprava u doktorskoj disertaciji Vanje Milovanović su petostruki:

- ostvarila je uvid u kontekst: poznosocijalističke Jugoslavije i postsocijalističkih post-jugoslovenskih kultura;
- ponudila je jasan uvid u metode kontekstualne analize postsocijalističkih studija,
- izvela je revizije pojma alternative i njenih odnosa sa kulturalnim, popularnim i avangardnim umetničkim praksama,
- preispitala je kulturalna određenja poznosocijalističkog i postsocijalističkog identiteta,
- izvedena je interdisciplinarna teoretizacija umetničkih i kulturalnih praksi karakterističnih za jugoslovenske alternative (muzika, video, performans, film, pozorište).

Kandidatkinja je uspjela da uspostavi teorijski efikasan komparativan metod istraživanja i interpretiranja svetova umetnosti i kulture u specifičnim istorijskim i geografskim uslovima socijalističke Jugoslavije i postsocijalističkih postjugoslovenskih kultura. Posebno je, ambiciozno, ostvareno očekivanje da se posredstvom analize pojma i paradigme "alternative" razotkrije *veo* kontradikcija, antagonizama i paradoksa visoke i popularne, odnosno, dominantne kulture i marginalnih kultura i odgovarajućih umetničkih praksi.

Na precizan način - gotovo monografski - načinjen je uvid u delo sociologa Rastka Močnika i filozofa Slavoj Žižeka. Time je pokazano i argumentovano uverenje da je paralelno muzičkoj, umetničkoj i kulturalnoj alternativni na prostorima nekadašnje Jugoslavije postojala i teorijska alternativa koja je bila ugrađena u društvene i kulturalne prakse.

Korišćena literatura

Kandidatkinja je predložila spisak polazne literature od 216 bibliografskih i webografskih jedinice na srpskom i engleskom jeziku. Pažljivim izborom opšte i posebne literature, kao i literature o studijama slučaja, pokazala je da je proces prikupljanja i obrade literature uspešno obavila tokom priprema za pisanje predloga doktorske disertacije. Izbor literature pokazuje da je pažljivo izabrana literatura iz:

- studija kulture
- studija alternativne kulture
- studija popularne kulture
- studija postsocijalizma
- postkolonijalnih studija
- balkanskih studija
- studija avangarde

- studija retroavangarde, i
- opšte kritičke teorije umetnosti i kulture.

Među autorima se svakako izdvajaju vodeća imena ovih oblasti kao što su: Mišel Fuko, Luj Altiser, Žan Bodrijar, Debora Kuk, Daglas Kelner, Boris Grojs, Pjotr Pjetrovski, Slavoj Žižek, Rastko Močnik, Marina Gržinić, Aleš Erjavec, Milena Dragičević Šešić, Nikola Dedić, Aleksandra Jovičević, Ana Vujanović, Pavel Levi, Jelena Đorđević i dr.

Literatura je izabrana na osmišljen i dosledan način kako po oblastima koje treba istražiti i tumačiti, tako i po pokrivenosti postavljenih problema i metoda.

ZAKLJUČAK KOMISIJE

Vanja Milovanović je doktorskom disertacijom ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE ostvarila autentičan i kritički razrađen interdisciplinarni naučno-teorijski rad kojim je potvrdila profesionalnu i naučnu kompetentnost u domenu interdisciplinarnih nauka o umetnostima i medijima. Na odličan način je sprovela analizu pozno-jugoslovenskih kultura posredstvom alternativnih umetničkih, pre svega, muzičkih produkcija. Istražila je bitne odnose ideologije i svakodnevice, muzike i identiteta, društvenih kontradikcija i njihovih razrešavanja u relativnom odnosu dominantne i marginalne kulture. Uspela je da na instruktivan i inovativan način primeni post-altiserovske i post-lakanovske teorije na konkretne studije slučaja tj. alternativne muzičke, performerske i video produkcije.

Komisija ocenjuje da je doktorska disertacija Vanje Milovanović ALTERNATIVNE UMETNIČKE I KULTURALNE PRAKSE: SLUČAJ POZNASOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE razrađen i problemsko-kritički orijentisan interdisciplinarni naučno-

teorijski rad. Komisija sa zadovoljstvom predlaže Veću interdisciplinarnih studija i Senatu Univerziteta umetnosti u Beogradu da prihvati izveštaj, te da pokrene procedure za javnu odbranu doktorske disertacije Vanje Milovanović.

u Beogradu, 23. februar 2016. godine

Članovi Komisije:

dr Milena Dragičević Šešić, redovni profesor - FDU

dr Miodrag Šuvaković, redovni profesor – FMK, Univerzitet Singidunum (mentor)

dr Vesna Mikić, redovni profesor - FMU

dr Nikola Dedić, vanredni profesor - FMU

dr Ivana Medić, naučni saradnik - Muzikološki institut SANU